

L'art català al Meadows Museum de Dallas

Francesc Fontbona

Algur H. Meadows (1899 - 1978) era un prototipus del que entenem a aquesta banda de l'Atlàntic per un petrolier texà. De fet era texà d'elecció, perquè havia nascut a Geòrgia. Fou fundador de la General American Oil Company, i en el transcurs d'una estada de negocis no gaire fructífers a l'Estat espanyol, on volia perforar, tingué l'oportunitat de visitar sovint el Museo del Prado de Madrid, que és al davant de l'Hotel Ritz, on s'hostatjava. Això despertà en ell la voluntat de fer un museu semblant a Dallas. Aquest procés, explicat molt simplificadament, és clar, és l'origen de l'actual Meadows Museum, fundat el 1965 i incardinat en la Southern Methodist University, a Dallas. El seu primer director va ser el prestigiós historiador de l'art i hispanista William B. Jordan, que a la seva mort llegà a la universitat de la qual depèn el museu la seva biblioteca.

Evidentment, per recursos que es tinguin, imitar un museu fruit del poder de la monarquia hispànica durant segles com és el Prado era una tasca impossible, però al Meadows s'hi reuní veritablement

una col·lecció important de pintura hispànica, que inclou uns quants Velázquez i uns quants Goya, per no dir altres noms gens negligibles.

Paral·lelament, tanmateix, al museu s'hi ha acabat acollint un notable recull d'art català. De l'edat mitjana hi ha un parell d'obres pictòriques: un tríptic anònim del segle XIV i una taula del discret pintor Pere Vall, del XV.

Molta més importància hi tenen, però, les obres dels segles XIX i XX. Antoni Casanova i Estorach, el pintor tortosí que al Vuit-cents tardà tingué un mercat molt important a Europa i Amèrica, encara que avui en dia entre nosaltres aquest fet és molt poc conegut, hi és representat amb l'oli *Favorites of the Court*, típic exponent d'aquell realisme preciosista que va estar tan en voga entre els col·leccionistes mundials de l'època a través de marxants com Adolphe Goupil, que fou qui va vendre aquesta obra al seu primer propietari el 1877. Gerard Vergés, el poeta doblat d'historiador de l'art, a la seva monografia sobre Casanova del 1982, tenia l'obra controlada, bé que no coneixia on parava ni la reproduïa.

Casanova es beneficiava de l'èxit extraordinari que, en el mateix mercat, havia tingut poc abans el reusenc Marià Fortuny, mort massa jove. I, de Fortuny, el Meadows en té una bona selecció d'obres, entre les quals n'hi ha algunes del màxim nivell. A part de diversos aigües-forts, art en el qual Fortuny va ser un dels màxims exponents del seu temps, hi ha també un parell d'aquarel·les, tres dibuixos i tres olis. Un d'aquests, *Seascape*, pintat l'estiu i tardor del 1874, és un dels millors exemples d'aquella pintura lliure que Fortuny feia quan estava fart d'acomplir els molts encàrrecs que li feien, i volia fugir d'exigències comercials per fer pintura pura on només hi hagués llum i color. Era precisament el que aleshores començaven a fer els impressionistes francesos, que havien exposat conjuntament per primer cop mesos abans del mateix any 1874, en què Fortuny morí. S'ha cregut que aquesta obra era un treball preparatori per al quadre més famós del Fortuny final, *The beach of Portici*, pintat en aquella vila propera a Nàpols. Molts anys després, precisament, aquesta pintura tan coneguda s'ha incorporat també al Meadows Museum, i en poder-les veure juntes sembla

Meadows Museum, Dallas
(Inaugurat el 1965. L'edifici nou és de l'abril del 2001)
L'escultura de grans dimensions que es veu en primer terme és obra de l'arquitecte valencià Santiago Calatrava.

Marià Fortuny
Seascape ('Marina') (Study for Beach at Portici)
1874
Oli
Meadows Museum, Dallas
Fotografia: Michael Bodycomb

que la primera podria ser un retall de la segona, com si Fortuny hagués decidit fer-ho potser perquè l'enfocament de l'obra definitiva no fos tan apaisat. Tanmateix això està encara en procés d'estudi.

El Museu, doncs, ha anat creixent després de la mort del seu fundador el 1978. Ara mateix acaba d'incorporar la vista del jardí d'Aranjuez de Santiago Rusiñol que Josep Laplana cataloga com *Niu de xiprers. Glorieta IV*, del 1908. És un bon exemple del gènere de pintura de jardins en què l'artista se centrà en la seva maduresa, però que desagradà a alguns dels seus grans admiradors d'abans, com Valle Inclán, que aquell mateix any, com recollí el mateix Laplana, deia que, més que de Rusiñol, els seus quadres amb flors semblaven “de una señorita sentimental”.

També és molt recent l'adquisició pel museu d'una escultura d'Agustí Querol, també tortosí, un *Nen* (1886?), en pedra, de la seva etapa de Roma, obra anterior doncs a l'etapa d'encàrrecs massius de caire oficial acomplerts per l'escultor, i que el portarien a establir a Madrid un taller de gran magnitud amb molts ajudants, que generaria una producció quasi industrial de monuments commemoratius.

Darío de Regoyos no era català, sinó cantàbric. Visqué la part més fecunda de la seva carrera a Brussel·les, on esdevingué una figura cabdal de la important escola postimpressionista belga. Després passaria per Barcelona, on fou director artístic de la revista modernista *Luz* i hi publicà, en col·laboració amb l'escriptor Émile Verhaeren, el llibre *España negra* (1898-99), que il·lustrà amb xilografies d'un expressionisme matiner molt punyents. Freqüentà Els Quatre Gats, on va fer, el 1898, la segona de les poques exposicions individuals de la seva carrera; i s'establí definitivament a Catalunya —a Sant Gervasi de Cassoles, exmunicipi recent agregat aleshores a Barcelona—, on visqué fins a la seva mort. Al Meadows hi ha un paller a l'oli (*Snow and thaw*), ben impressionista, del 1900, molt característic d'ell, però hi destaca especialment *Thaw in the Pyrenees* (1885), tela de dimensions considerables que va pertànyer al pintor impressionista francès Camille Pissarro i que és possiblement la millor peça de tota la carrera de Regoyos.

Al museu hi ha també una obra d'un pintor català que s'establí uns anys als Estats Units, Lluís Graner, que, a part de les seves personals pintures en penombra on gairebé sempre hi contrasta un fort punt de llum, tingué la idea, ben modernista, de tractar d'integrar totes les arts (lletres, pintura, música i fins i tot el naixent cinema) en uns Espectacles i Audicions Graner que tingueren lloc successivament a la Sala Mercè i al Teatre Principal de Barcelona, abans de plegar per no cobrir despeses, i haver de marxar a fer les Amèriques per refer-se econòmicament. L'obra de Dallas, *Mills at Sunset*, pintada cap al 1915-20, és un bon paisatge fluvial de l'etapa americana de l'artista.

Claudi Castelucho fou un artista català d'època modernista que passà gairebé tota la vida a París. Era un pintor de gran solidesa i expressava un concepte pictòric no gaire diferent del que podia mostrar Ramon Casas, tot i ser menys conegut que ell, i és que la vàlua del pintor és molt superior al grau d'atenció que mereix en el nostre ambient. Tingué tanmateix una presència important a les exposicions europees del seu temps. I a les de París mateix, on va ser professor de pintura a l'Académie de la Grande Chaumière, de Montparnasse, que ell havia fundat el 1904, i que havia de tenir un paper destacat en la formació de molts artistes de l'anomenada Escola de París. Entre els deixebles de Castelucho hi hagué Marie Cronin, gran empresària de ferrocarrils, sembla però que amb més vocació de pintora, i el retrat que aquest va fer d'ella a París (ca. 1906) —asseguda en la mateixa butaca vermella on ell s'autoretratà en un altre quadre—, de notable envergadura i sòlida concepció, és també al Meadows.

Bé que el rossellonès Aristides Maillol, com a pintor, pertany també a aquesta generació, la seva obra com a escultor, la que li donà una extraordinària fama mundial, correspon més aviat a la seva maduresa. El Meadows té d'ell una fosa en plom de grans dimensions del seu grup molt conegut *Les tres nimfes*, de 1930-38.

La transcendental generació postmodernista catalana també és representada al museu. D'Hermen Anglada Camarasa, el primer i més famós al món d'aquesta sèrie d'artistes catalans, hi ha a Dallas una de les seves notes a l'oli del París nocturn, que representa la

Santiago Rusiñol
Niu de xiprers. Glorieta IV
1908
Oli
Meadows Museum, Dallas
Fotografia: Kevin Todora

Claudi Castelucho
Portrait of Marie Cronin ('Retrat de Marie Cronin')
ca. 1906
Oli
Meadows Museum, Dallas
Fotografia: Michael Bodycomb

sortida a les llotges del Moulin Rouge (ca.1900). El pintor, en la seva maduresa, inventarià la peça —al seu revers hi ha el número del seu catàleg escrit de mà del mateix Anglada— i n'identificà el tema. És una petita pintura, del natural, de les que li servien per copsar el color i la llum artificial dels locals de la nit parisenca, i que utilitzava de base per compondre els seus olis definitius, destinats a l'exposició. Anglada Camarasa va fer tota una sèrie d'apunts a l'oli del Moulin Rouge com aquest, i no va mirar en cap cas d'imitar-hi la visió de Toulouse-Lautrec, el gran difusor artístic d'aquell local d'espectacles, sinó que s'acostà al tema amb una mirada pròpia, de tons més esclatants que els del famós pintor albigès que més o menys aleshores moria en plena joventut.

D'Isidre Nonell només hi ha un dibuix al Meadows: una sangüina d'una dona de perfil del 1909, que el 1969 es va exposar a la Sala Parés de Barcelona, com em comunica Glòria Escala, l'estudiosa de Nonell. Però del seu gran amic, i company de joventut de la Colla del Safrà, Joaquim Mir, hi ha, en canvi, tres obres. La principal és un gran estudi a l'oli sobre tela per a un dels murals de l'ara desapareguda Casa Trinxet de Barcelona: un jardí frondós ple de flors i paons i una construcció en darrer terme, que potser en lloc del 1903, quan l'artista començà aquella decoració, sigui del 1913, quan l'acabà. Enric Jardí la publicà amb detall en la seva monografia sobre Mir el 1975 —i en l'edició del 1989—, quan la peça encara era propietat dels hereus de Trinxet, a Madrid.

L'altra obra —a part d'una discreta nota petita a l'oli que caldria estudiar millor— és un paisatge de poble que al museu no el tenien identificat, i que gràcies a l'arxiu fotogràfic de Francesc Serra podem saber que és una vista d'un barri d'Alforja, al Baix Camp, del 1926. Francesc Miralles el recull en el seu llibre sobre *Joaquim Mir al Camp de Tarragona*, del 1998 —i també en la nova edició del 2008—, com en localització desconeguda. Havia estat a la col·lecció de l'historiador de l'art i pintor Bernardino de Pantorba, que va estar un temps en contacte amb el petrolier texà.

A la generació postmodernista va pertànyer també Josep Maria Sert, si bé el seu camí estètic va ser molt diferent del dels seus

companys, ja que majoritàriament estava dedicat a la gran pintura decorativa de palaus i esglésies arreu d'Europa i Amèrica, amb uns tons monocroms ocres ressaltats amb daurats i platejats, al servei d'un estil que rememora a la seva manera el dels grans muralistes barrocs. Tot i això, Sert no deixà de tenir connexió amb les avantguardes, i fou un dels figurinistes i escenògrafs dels Ballets Russos de Diaghilev, com ho fou també Picasso. El Meadows té d'ell dos projectes dels murals que va fer a la Lliga de les Nacions de Ginebra (ca.1936). Són dues al·legories monumentals: *The Progress of Industry* i *Peace*, i les decoracions definitives continuen en aquella ciutat suïssa, en el que ara és la seu de la delegació a Europa de l'ONU.

El Meadows té també un conjunt representatiu de l'obra d'Ismael Smith, representant d'un decadentisme especial, que, als primers temps del Noucentisme, Ors identificà amb aquell corrent, batejat per ell, i que encara estava estèticament indefinit aleshores. Malgrat el seu cognom, Smith era plenament català, però, en canvi, acabà establert, amb tota la seva família, precisament als Estats Units, on moriria en un psiquiàtric. Al museu veurem d'ell un retrat del compositor i pianista *Isaac Albéniz* a l'aquarel·la (1917), un nu femení a la sanguina (1913) i dos aigüaforts (1919) —art en el qual excel·lí—, un d'ells aquarel·lat.

El creador més jove i mundialment transcendent del nostre Modernisme, Pablo Picasso, també és representat al museu, però cap de les seves obres d'aquí no pertanyen a l'època catalana de l'artista i per això m'abstinc de comentar-les.

La generació del 1917, aquell conjunt de joves que s'alçaven contra l'idealisme noucentista, alhora que igualment contra el sorollisme i la pintura d'èxit comercial, és prou ben representada al Meadows. Acaben d'adquirir un gran retrat col·lectiu a l'oli de Josep de Togores, *Portrait of the Mestre Family*, del 1927, de l'època en què el pintor triomfava a França, de la mà del marxant Daniel H. Kahnweiler, i que acusava concomitàncies amb el "neoclassicisme" sorgit a França, la *Neue Sachlichkeit* alemanya o el Novecento italià, just abans de la seva efímera aventura filosurrealista avortada en bona part per l'atac irat que Joan Miró va fer-li, marcant territori. Josep Casamartina mos-

Joaquim Mir
Allegory (Estudi per a un dels murals de la Casa Trinxet de Barcelona)
ca. 1903
Oli
Meadows Museum, Dallas

Josep de Togores
Portrait of the Mestre Family ('Retrat de la família Mestre')
1927
Oli
Meadows Museum, Dallas
Fotografia: Kevin Todora

trà el quadre a l'exposició del Reina Sofia de Madrid i el MNAC del 1997-98, en una època en què era encara propietat de l'actriu Jeannine Mestre, descendent de la família retratada. També hi ha una pintura de Rafael Durancamps, que representa una de les *capeas* que l'artista reiterà tant.

Tanmateix, l'artista més ben representat d'aquesta generació és Pere Daura, fill casual de Menorca, però membre fundador a Barcelona de l'Agrupació d'Artistes Catalans. Té al museu vuit olis, d'entre 1917 i 1962, que recullen des del seu estil més líric fins al més expressionista, i un d'ells és abstracte, com una reminiscència del temps en què formà part a París del grup Cercle et Carré, exponent de l'abstracció geomètrica. També hi té set tèmperes o aquarel·les, i vint-i-cinc dibuixos, amb paisatges, retrats de Louise, la seva dona pintora, o Martha, la seva filla. Bon aiguafortista, té aquí vuit estampes des dels anys vint fins les que va fer al front d'Aragó, on lluità dins el bàndol republicà, impactat per la bestialitat de la guerra. En totes les tècniques presents aquí hi ha paisatges dels diversos llocs on va viure, singularment del poble occità de Sent Circ de la Pòpia, on tenia una bella casa gòtica, o de Virgínia, als Estats Units, la terra de la seva dona, i on ell acabaria la seva vida. Hi ha també a la col·lecció alguns autoretrats amb molt de caràcter. Esporàdicament, Daura —conegut internacionalment amb el nom francès de Pierre Daura— feia escultura, i al museu n'hi ha un excel·lent exemple, en talla de fusta.

A la generació del 1917 també hi pertanyia Joan Miró, que de jove formà part de l'Agrupació Courbet, un dels grups més coneguts d'aquella colla, però aquí hi és representat amb obres ja de la seva etapa surrealista, la que el va fer famós arreu. L'oli del 1929 *Queen Louise of Prussia*, del qual a la Fundació Miró de Barcelona hi ha diversos dibuixos preparatoris, és un bon exemple de l'època dels seus "interiors holandesos", i *The Circus*, del 1937, és ja una de les seves obres característiques de maduresa, però amb un tractament reverberant del color, que potser anuncia les seves "constel·lacions", tanmateix feta en l'època dita "salvatge", en què pintava *El segador* perdut del Pavelló de la República Espanyola de l'Exposició Internacional de París.

Més jove, l'altre dels grans surrealistes catalans, Salvador Dalí, també és present al Meadows, amb un oli de petit format, però molt acabat: *L'homme poison*, del 1930. És l'obra núm. cat. P 383 del complet catàleg en línia de la Fundació Gala-Salvador Dalí. De l'artista empordanès hi ha també la *Venus de Milo with Drawers* del 1936, però en una fosa del 1971, i diversos gravats, litografies i il·lustracions.

Dels artistes de la segona avantguarda, hi ha a Dallas certes obres interessants. Antoni Clavé hi té un oli sense títol del 1954, just del moment en què la crítica internacional el situava al capdamunt de la pintura jove. Antoni Tàpies hi és representat amb *Great Black Relief (Grand Noir)*, un dels seus quadres matèrics més típics, del 1973; i un altre oli sense títol, del 1983, és la presència aquí d'Albert Ràfols-Casamada.

L'escultura d'aquesta segona avantguarda catalana hi és present amb obres de Xavier Corberó: *Soft Aura* (1978), de marbre rosa portuguès i bronze, la peça en basalt i un toc de lapislàtzuli *Blue Note* (1992), *Victòria* (1993), també de basalt, i un grup de quatre columnes dissimilars de marbre —de Carrara i portuguès— del 2001.

L'obra més recent és la més visible de totes: un immens cap de malla metàl·lica pintada —*Sho* (2007)— de Jaume Plensa, que l'han situat a l'aire lliure, just al davant de la porta principal del museu. És, doncs, l'obra que ara dona la benvinguda al visitant.

Aquest del Meadows Museum, en conseqüència, és un conjunt important d'art català, tot i que encara no en sigui una antologia. Que en un museu nord-americà de primer ordre, lligat a una universitat, hi hagi una col·lecció d'art català com aquesta, és un fet que cal tenir en consideració des del nostre país. I celebrar-ho. És d'esperar que pugui enriquir-se més, ja que en segons quines ocasions, com aquesta sense anar més lluny, que peces triades del nostre patrimoni artístic surtin del país, si és per integrar-se en un fons prestigiós i obert al públic com el de Dallas, no hauria de ser vist com una pèrdua de patrimoni cultural, sinó com “despeses de difusió”, ja que la fuga material serà àmpliament compensada per uns guanys immaterials molt importants.

Pere Daura
Rue Cujas. Tour de Clovis
1924
Aiguafort
Meadows Museum, Dallas